
Ressenyes

Dominique MAINGUENEAU i Vicent SALVADOR, *Elements de lingüística per al discurs literari*, València, Ed. Tàndem, 1995.

Els anys vuitanta van representar, dins la cultura literària catalana, l'encontre definitiu entre els nous corrents de la lingüística —representats per plantejaments de l'anàlisi del discurs, la filosofia del llenguatge o la pragmàtica *lato sensu*— i la renovació dels estudis literaris catalans en termes de recepció de les aportacions teòriques i crítiques novadores, procedents de la pròpia historiografia literària. És a dir: hi ha nous motius per a recordar que la literatura és una cruïlla privilegiada del llenguatge i la història.

Es segurament de la fecunditat d'aquell diàleg que procedeixen molts dels millors resultats de la crítica catalana. En la perspectiva sumària de les tres darreres dècades, després dels posicionaments de Josep Maria Castellet i Joaquim Molas —i també des de la lingüística dels anys seixanta, de gent com Gabriel Ferrater o Lluís V. Aracil—, es produeixen fruits remarcables: les primeres publicacions de Sebastià Serrano o Gemma Rigau, de Jordi Castellanos o Josep Murgades; i d'aquesta atmosfera són deutors també els treballs —per esmentar-ne alguns de valor indubtable— de Joan Argente, de Salvador Olliva, d'Enric Sullà, de Dolors Oller o de Jesús Tuson. Ben entrats els anys vui-

tanta, d'aquest ambient participa, en molt bona part, el treball investigador de Vicent Salvador, en manifestacions diverses: *El gest poètic* (1984), *La frontera literària* (1989), o els números 7 (1989) i 18 (1995) de la revista «Caplletra», coordinats per ell mateix, respectivament sobre anàlisi del discurs i sobre fraseologia; per cert, anys després del número 27-28-29 (1983) d'«Els Marges», destinat a aclimatar entre nosaltres els articles fonamentals de crítica contemporània.

L'aparició d'aquests *Elements de lingüística per al discurs literari* (1995) es pot interpretar, doncs, com un símptoma de l'aclimatació, potser ja definitiva, de les perspectives discursives a la variació lingüística en català, on s'insereix destacadament el discurs literari. L'autoria no hi és aliena. Potser ningú no ha fet més que Dominique Maingueneau per dos acostaments fonamentals: d'una banda, entre l'anàlisi del discurs i la teoria de l'enunciació; d'una altra, entre la lingüística i el llenguatge literari. La unitat del procés d'aquests dos acostaments es pot exemplificar, respectivament, amb *L'analyse du discours* (1991) i *Pragmatique pour le discours littéraire* (1990). Tot amb tot, és justament l'obra triada ara per al debat, *Éléments de linguistique*

pour le texte littéraire (1993), la que potser sintetitza més bé ambdós vessants de l'estudiós de la Universitat d'Amiens.

L'adaptació de l'obra de Maingueneau plantejava, per tant, un repte que la *Nota prèvia* s'apressa a clarificar de bell antuvi: «la iniciativa de realitzar una feina semblant en el marc de la llengua i la literatura catalanes va provocar un contrast múltiple i intens: terminològic, idiomàtic i de selecció del corpus textual» (p. 9). El treball d'adaptació del francès al català per part de Salvador ha hagut de consistir, doncs, a fer-hi una incorporació de terminologia de l'anàlisi del discurs, però, sobretot, a afegir-hi una exemplificació abundosa —i en general, exitosa— amb textos literaris catalans moderns.

Moltes menes d'interrogants planaven, i continuaran planant, sobre la lingüística del text literari català: ¿com s'ha expressat la deixi en la literatura catalana?, ¿com s'hi ha utilitzat la morfologia verbal?, ¿com hi ha funcionat la retòrica de l'enunciació?, ¿quan i com s'hi expandiren la tècniques narratives?, ¿com s'integraren elements expressius de la variació del català oral a la literatura culta?, ¿és possible de caracteritzar en la nostra literatura elements comuns de pragmàtica literària, sense acudir a l'argumentació de les anomalies derivades de la situació sociolingüística? A partir de l'exemplificació —evidentment casuística i discutible—, Vicent Salvador ha pogut posar les bases exemplars d'algunes dotzenes de fenòmens del català literari contemporani.

Sens dubte, el repte havia de resultar problemàtic, ja que d'acord amb la *Nota prèvia* de l'obra, d'una banda «l'estilística de la llengua [no hi és] un aspecte secundari, sinó el punt focal de la maniobra»; i de l'altra, l'anàlisi que s'hi propugna «no voldria ser aliena a la consideració de les coordenades històriques dels fets literaris» (p. 9). Com és sabut, la historicitat de la literatura és l'aspecte més insuficient de qualsevol concepció reductiva del formalisme, de l'estilística, de l'estructuralisme i de la semiòtica. I paral·lelament, el menyspreu de la condició lingüística del text literari és l'altíssim preu pagat per qualsevol concepció reductiva de la història i la crítica literària. Aquests dos pols —el menyspreu de la historicitat, el menyspreu de la textualitat— són encara l'Escil·la i la Caribdis de la pràctica crítica actual més voluntarista: la situada «a peu d'obra».

En qualsevol cas, les dificultats del diàleg entre la lingüística i la història li-

terària poden presentar problemes específics. Per exemple, segons escriuen Maingueneau i Salvador a propòsit de la caracterització d'obres o gèneres en termes d'actes de parla, «l'extrapolació indiscriminada sobre les obres literàries de nocions forjades per donar compte de fenòmens lingüístics microestructurals (enunciats sovint oracionals, breus seqüències conversacionals...) no deixen de palesar sovint una certa inadequació de les eines analítiques» (p. 172). I encara, pel que fa al maneig lingüístic dels límits de la literatura i del propi concepte de literarietat, del qual els lingüistes continuen esperant resposta (cf. Sebastià Serrano, *Proleg a A. Broch, Forma i idea en la literatura contemporània*, Barcelona, Ed. 62, 1993, p. 13), Maingueneau i Salvador remarquen —en la línia del Genette de *Fiction et diction* (1991) i del Roger Fowler de *Literature as social discourse* (1988)— que tota teoria de la literarietat no és sinó «una idealització d'uns fets concrets, sensibles a la diversitat de contextos culturals, històricament mudables i no subjectes a unes regles d'evolució explicitables» (p. 193).

L'obra prioritza la vehiculació de la casuística de l'anàlisi a través de fragments de textos narratius, més porosos a la variació (registres), a l'oralitat (usos expressius de la morfosintaxi o la deixi) i a la interacció comunicativa (el jo, el narrador, el contracte de lectura amb el receptor). De tota manera, en el marc de l'especificitat literària, exercida a través d'un ús generalitzat de la ficcionalitat —i, caldria concretar, de la poèticitat i la dramàticitat—, tot text literari és susceptible de ser interpretat invocant dues possibilitats: considerant-ne els aspectes comunicatius com a «constitutius» o com a «condicionats» (per dir-ho à la Genette). En la primera opció, l'anàlisi de la literatura esdevé un camp potser essencial de la lingüística. En el segon, constitueix un camp de proves per a la lingüística.

Maingueneau i Salvador aposten més per la primera opció, tot i que, com s'ha dit, la poesia i els textos dramàtics no hi tenen presència suficient. Pel que fa a la poesia, però, resulta interessant d'adduir resultats de l'obra: en efecte, a propòsit d'un àmbit tan «líric» com la semàntica de l'anteposició de l'adjectiu, els autors arriben a la conclusió que no s'hi pot parlar de «llengua literària» sinó més aviat de la «utilització de certes caselles» de l'estructura gramatical (p. 142).

En el cas dels textos dramàtics, es pot parlar, des d'un punt de vista de lectura afecionada, d'una mancança, ja que les

anàlisis vigents sobre les obres de teatre català solen continuar sense entendre una obvietat inicial: que el text dramàtic existeix en la representació i, per tant, en convivència necessària amb els altres codis (i només cal remetre a la classificació proposada per Tadeusz Kowzan o a les anàlisis d'Anne Übersfeld). En qualsevol cas, el llenguatge dramàtic té molt a dir en aspectes com la deixi, el temps, el jo, la polifonia textual o la interacció enunciativa. Per exemple: cal seguir el camí dels estudis dels analistes de la conversa aplicats al llenguatge teatral, que els autors d'*Elements* al·ludeixen merament de passada, tot i que ambdós ja n'havien escrit alguna cosa. Quant a la focalització, el text dramàtic és un bon terreny per a assajar una tipologia de caracterització. Tanmateix, l'exemple de Guimerà (p. 30), tret de *Maria Rosa*, té força relació amb el muntatge, una instància definitiva del text teatral, tot i que Maingueneau i Salvador no solen incorporar-la a l'anàlisi de fragments textuais, per raons no sempre evidents (vegeu, per exemple, la p. 78).

Ens trobem, al capdavant, davant d'un *vademecum* lingüístic ben interessant per a l'estudi de la literatura catalana. Resulta significatiu que els capítols introduïts per Vicent Salvador, com a desenvolupament del text originari de Maingueneau, vagin en direccions tan importants per a la literatura catalana com la variació (capítol 6), tot i que sense exemplificacions suficients; la del desplegament pragmàtic —amb un atractiu treball sobre la marcació discursiva—; i la dels límits de la literatura (capítol 10). Pel que fa a aquests darrers, són avaluats a propòsit dels estatuts de la literarietat adduïts per Genette; a propòsit de la noció de «*paralittérature*» definida per Daniel Couégnas (*Introduction à la paralittérature*, 1992); i a propòsit de la condició «paratòpica» de l'escriptor, que el mateix Maingueneau ja havia subratllat abans.

Quant a la «paraliteratura», se m'ocorre adduir l'interès lingüístic i històric que tindria un acarament del valuós treball de Couégnas amb l'amplíssim ventall de literatures populars catalanes contemporànies de tota mena, (re)conegudes a través de treballs de Joaquim Molas, Josep Massot o Xavier Fàbregas. Pel que fa a la noció de límit, només és admissible en literatura —especialment, en aquesta època oiberta, interdisciplinària i intertextual— amb el valor que, segons sembla, predomina entre els matemàtics, i que recordà Iuri Lotman relacionat amb la seva noció de

«semiosfera» (*O semiosfere*, dins *Semiotiké. Trudy po znakovym sistemam*, Tartu 1984, *apud* trad. esp.: *Acerca de la semiosfera*, col. «Eutopias», n° 106, València, Ed. Episteme, 1995, p. 4): una «*suma de los traductores— "filtros" bilingüales, el paso a través de los cuales traduce un texto a otro lenguaje (o lenguajes) que se halla fuera de la semiótica dada*». És a dir, perquè un text adquireixi realitat dins la semiosfera, cal que n'utilitzi un dels seus llenguatges. Cap fet literari no pot ser definitivament explicat fora de la lingüística; i cap fet lingüístic no pot ser interpretat coherentment fora del seu context històric i social.

La convivència de la literatura culta amb la literatura popular i, per tant, amb els usos col·loquials del llenguatge, és un rerefons primordial dels fenòmens lingüístics. La interessant anàlisi del present aorístic (capítol 3, p. 53 i ss.) es pot ampliar amb el seu ús dins la romancística, i encara en situacions on s'està donant, en estat que es podria qualificar de pur, el pas de «relat» a «discurs». Se'n podria adduir un exemple potser habitual: el dels comentaris de jugadors en jocs de cartes. Com és sabut, aquests comentaris se solen fer no en el moment del joc, sinó quan aquest és immediatament acabat. Observeu aquestes tres frases, recollides en una mateixa conversa (Herbers, els Ports de Morella, estiu del 1995):

(1) Si arribaves a arrastrar, jo t'hauria tirat l'as...

(2) Si arrastraves, tiraria l'as i au!

(3) Si ell arrastre, tiraré l'as i au!

Com es pot observar, el pas de 2 a 3 és el salt cap a l'ús ja pràcticament aforístic: sempre que hom «arrastra», cal «tirar l'as». *La vida és un joc* hi seria, en termes cognitius, l'àmbit metafòric sistematitzador.

La textualitat de la literatura, de tota manera, viu en la seva variació diatòpica i diacrònica. En una obra com *Elements*, potser no ha estat prou habilitada en els capítols que s'hi dediquen. Així, des del capítol 6 es pot evolucionar cap a una caracterització lingüística dels dialectes i estils del llenguatge literari català —on, per cert, tornarien a aparèixer les diferències pragmàtiques entre gèneres. D'altra banda, en la interessant anàlisi sobre l'ús literari de l'adjectivació, àmpliament deutora de J.C. Milner i de C. Kerbrat-Orecchioni, fenòmens com els «efectes impressionistes» (vegeu les ps. 137-138) presenten una interessant relació amb la historicitat de la construcció dels epítets (p. 140). En aquest sentit, els estudis

sobre l'ús dels colors semblen referència útil: per exemple, el de Jean Cohen en *Le haut langage* (1979), a propòsit de la poesia francesa.

En qualsevol cas, tots aquests elements troben certament lloc més segur en una lingüística «macrotextual», tipològica, que tingui en compte la coherència del text (vegeu p. 169), sense oblidar la seva naturalesa intertextual, específicament subratllada per qualsevol llenguatge literari amb nom i traces de tal. És el que, precisament, garanteix la doble clau de la literatura: la lingüísti-

ca i la històrica. Fa anys, a propòsit de la història, Paul Ricoeur *et alii* van subratllar-ne el funcionament analògicament ficcional. Dècades després, a propòsit del microespai literari català, l'adaptació d'una obra cabdal de Dominique Maingueneau inverteix els termes: permet de reflexionar, amb propostes coherents i novedoses, sobre el funcionament lingüístic dels discursos fictivals i creatius.

LLUÍS MESSEGUER

Ramon LLULL, *Llibre d'amic i amat*, edició crítica d'Albert Soler i Llopart. Barcelona, Barcino, 1995 («Els Nostres Clàssics», col·lecció B, vol. 13). 310 ps.

Des de la creació de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», és la tercera vegada que s'hi publica una edició del *Llibre d'amic e amat* (LAA), acompanyat o no del *Llibre d'Evast e Blaquerna* del qual forma part. Aquesta vegada ho fa tot sol (cosa que no cal justificar, atesos la popularitat de l'opuscle, que és l'obra més difosa de la nostra literatura antiga, i el fet que ja en vida de Llull va circular independentment), en una edició que és tot un luxe editorial i, sobretot, un luxe filològic que devem a la diligència d'Albert Soler. De la seva competència en els terrenys del lul·lisme i de la crítica textual ja n'havia donat compte amb l'edició del *Llibre de l'orde de cavalleria* que va aparèixer a la mateixa col·lecció l'any 1988. Ara ens dona, sota espècie de síntesi definitiva, els resultats d'un treball que va tenir una primera entrega en una tesi doctoral llegida el 1991 i diversos aspectes del qual, d'aleshores ençà, han anat veient la llum en forma d'articles publicats en revistes especialitzades que aborden diverses qüestions sobre la composició, la datació i la transmissió del LAA i del *Llibre d'Evast e Blaquerna*.

Tant l'edició crítica del text com la introducció d'una seixantena de pàgines que la precedeix responen a la voluntat de satisfer una norma elemental: abans de bastir cap interpretació d'una obra qualsevol hem de saber exactament què llegim i com l'autor va voler que ho llegíssim. És una obvietat, certament; però no per això és menys veritat que el LAA requereix d'una manera especial aquesta prèvia aproximació des de la prudència filològica, si volem evitar imatges distorsionades de la realitat textual i les seves conseqüències nefastes per a la recta comprensió de la història literària i, par-

ticularment, de l'activitat intel·lectual de Ramon Llull. Per això el lector no hi trobarà subtilitats exegetiques ni cap estudi de la mística lul·liana, sinó dues operacions més bàsiques: una, la fixació crítica del text, que requereix un estudi de la tradició textual i de la transmissió de l'obra que contempli, no solament els testimonis medievals més pròxims a Llull, sinó també aquells que, pel camí del comentari o de l'edició, hi han afegit un escreix de sentit —i àdhuc un escreix de text— que n'ha pogut determinar —o que n'ha determinat efectivament— la percepció fins als nostres dies (és el cas, per exemple, del text amb molts versicles apòcrifs que fa de base als comentaris de Verdager). L'altra operació bàsica és fixar el sentit de l'obra en el context que Llull va voler donar-li, això és, el *Blaquerna*, i respondre, per la via de les hipòtesis econòmiques i versemblants, una pregunta tan elemental com «què és el LAA».

La introducció de Soler s'ocupa exemplarment d'aquestes dues coses (la història del text i el seu sentit), que s'imbriquen l'una amb l'altra des del moment que la segona qüestió va estretament lligada a la difusió de l'opuscle que es va produir en vida de Llull. A les pàgines 28-34 de la introducció Soler reconstrueix amb precisió els camins d'aquesta difusió: hi ha un *Blaquerna* català enllestit a Montpeller cap a 1283, una traducció occitana que el beat duia sota el braç en el seu primer viatge missional a París (1287-1289), i una de francesa, executada a París, que depèn de l'anterior. Tres *Blaquernes*, doncs, que vol dir tres LAA, als quals cal afegir la versió llatina de l'opuscle que Llull mateix va trametre al dux de Venècia Pietro Gradenigo el